

Rijke leesstof stimuleert

Andere teksten maken je leesonderwijs betekenisvol

Teksten in schoolboeken zijn dikwijls tamelijk arm: weinig variatie in woorden, slechte verbanden tussen zinnen, compact en vol school- en vaktaal. Vaak zijn die tekstjes precies afgestemd op de vragen die altijd bij zo'n tekst moeten worden beantwoord. In dit artikel beschrijven Dolf Janson en Joanneke Prenger waarom je beter zelf teksten kunt selecteren en waar je die kunt vinden.

Dolf Janson is zelfstandig onderwijsadviseur en -ontwikkelaar, daltonopleider en auteur. **Joanneke Prenger** is leerplanontwikkelaar taal in het basisonderwijs bij SLO.

Zowel uit onderzoek als door ervaring is bekend dat leerlingen die een boek krijgen over een onderwerp dat hen interesseert of waarover ze al veel weten, een moeilijker tekst aankunnen dan volgens de afgenomen toets zou kunnen. Hoe kan dit? Hier spelen natuurlijk betrokkenheid bij het onderwerp en het ervaren van zo'n tekst als betekenisvol een belangrijke rol. Er speelt echter nog iets. Als het om verhalen gaat, is een moeilijker tekst vaak ook een wat betere tekst. Dit wil zeggen dat de zinnen functioneler kunnen zijn en meer met elkaar verbonden. Tevens bevatten ze voldoende woorden om duidelijk te kunnen zijn qua decor (feitelijke informatie) en drama (meer subjectieve informatie)¹. Minder frequente of qua structuur wat meer complexe woorden blijken dan minder een probleem, doordat het thema ondersteunend werkt.

Daarmee raken we aan een belangrijk aandachtspunt. Veel kinderen beschikken wel over een woordenschat die toereikend is voor dagelijks gebruik in concrete situaties. Op school gaat het bij aspecten van wereldoriëntatie al gauw over onderwerpen die in tijd en/of ruimte ver weg zijn en niet aansluiten bij die dagelijkse ervaringen. Bovendien vragen zulke teksten een kritische houding. Allerlei woorden en betekenissen die al bekend zijn, blijken daar ineens iets anders te betekenen of een heel andere functie te hebben. Leerlingen kunnen hier echter prima mee omgaan, als die teksten maar meer doen dan

feiten opsommen. Goede teksten nemen de lezer mee vanuit de hun bekende wereld naar die andere werelden. Dat leidt tot nieuwe woorden en zeker tot allerlei andere betekenissen. Teveel nieuwe woorden of onbekende betekenissen, zonder een duidelijk uitleg en verbinding met het al wel bekende, maken het lezen onmogelijk. In feite zeggen we daarmee dat teksten rijk genoeg moeten zijn om te kunnen doorlezen en nieuwsgierig te blijven naar hoe het in elkaar zit of hoe het verder gaat.

Dit betekent dus dat je niet de tekst moet versimpelen, maar de leerlingen via scaffolding moet helpen toegang te krijgen tot die tekst, verbanden met dat onderwerp te herkennen of nieuwe verbanden te ontdekken. Bij scaffolding bied je als leraar ondersteuning die steeds net boven het niveau van een leerling ligt, waardoor de leerling een hoger niveau kan bereiken. Scaffold is een Engelse term voor 'steiger'. Je bouwt als leraar

¹ Over deze betekenisvolle manier van analyseren van zinnen verscheen in de jaargang 2017-2018 van MeerTaal een serie van drie artikelen onder de titel Grammatica is leuk!

dus voor de leerling eerst 'een steiger' die je daarna geleidelijk weer afbouwt.

Gebruik goede informatieve (voorlees)boeken

Een eerste manier om te werken met rijke teksten en zo de wereld van leerlingen te vergroten, is het gebruiken en voorlezen van goede informatieve boeken. Dat wil zeggen, niet informatieve boeken die in telegramstijl een onderwerp behandelen, maar boeken die de leerlingen meenemen in het verhaal, het onderwerp in.

Dat kan al beginnen bij de kleuters. De Kleuteruniversiteit heeft een thematische verzameling prentenboeken uitgangspunt gemaakt voor daarbij aansluitende projecten. Voorlezen en met de inhoud aan het werk gaan wordt dan niet zo ingewikkeld. Bovendien kunnen binnen de gekozen thema's meerdere boeken worden gecombineerd.

De boeken van Arend van Dam en Alex de Wolf zijn ook heel geschikt als thematisch

*De simpelste tip:
gebruik gewoon
kwalitatief goede
kinderboeken!*

voorleesboek. Ze gaan over onder andere de landen van Europa, de geschiedenis van Nederland, over de rechten van het kind en over Nederlandse kunstenaars en hun werk. Deze vrij korte verhalen

voeren de hoofdpersonen sprekend in, alsof je erbij bent, toen in die geschiedenis, daar in dat andere land of daar bij die kunstenaar of die kinderen. Die aanpak overbrugt de afstand naar de luisterende kinderen. Het zijn echter geen uitleggerige verhaaltjes. Ze roepen juist

vragen op, doordat ze in die context spelen. Dat maakt ze goed bruikbaar, want daardoor geven ze een kader om verder te praten en zelf te gaan lezen in andere bronnen. Zulke verhalen vragen daarom om een vervolg en zijn niet bedoeld om achter elkaar te blijven voorlezen.

Zelf op zoek gaan naar antwoorden door te lezen in andere bronnen.

Een heel ander voorbeeld van een boek met informatie is *Het dikke dierenboek* van Busser & Schröder. Helaas is de uitgever een verbindingsstreepje vergeten in de titel op de kaft, waardoor het lijkt of het boek over dikke dieren gaat... In dit boek staan in alfabetische volgorde versjes over allerlei dieren, van de ara tot de zeeleeuw. Dat zijn al informatieve teksten, met kleurige illustraties. Het aardige is echter dat steeds op de twee pagina's daarna acht tot tien tekstjes staan die heel feitelijke informatie geven over dat dier. Door de losse opmaak wordt je als lezer niet 'gedwongen' die informatie in een bepaalde volgorde te lezen. Die combinatie van informatieve gedichtjes en korte tekstjes maakt dat de vorm heel behulpzaam is om zo'n boek voor lezers toegankelijk te maken.

Ga op zoek naar rijke teksten zonder verarmd taalgebruik.

En voor de midden- en bovenbouw verschijnen tegenwoordig steeds meer geschikte informatieve kinderboeken. Enkele voorbeelden: 'Ongelooflijk R/Waar' (Govert Schilling), van 'Waarom stinkt een stinkdier' (Sander Koenen), 'Een vogel in de appelboom' (Anne Crausaz) en 'Graaf Sandwich en andere etenswaardigheden' (Jan Paul Schutten). Dit laatste boek verscheen in het kader van Nederland Leest Junior: op de site www.nederlandleest.nl/junior/ zijn lessuggesties te downloaden.

Zoek een betere zaakvaktekst

Zoals gezegd zijn de teksten die gebruikt zijn in zaakvakmethodes vaak geen rijke teksten. Ze bevatten verarmd taalgebruik (beperkt aantal woorden, telegramachtige stijl) en staan vaak boordevol informatie en feitjes. Om een nieuw

onderwerp of thema te introduceren of met leerlingen echt te verkennen, kun je daarom vaak beter zelf op zoek gaan naar een alternatief.

Waar vind je bruikbare teksten? Die vind je bijvoorbeeld op sites als Wikikids.nl, kidsweekindeklas.nl, maar ook bij sites van musea zoals nemosciencemuseum.nl (kijk bij 'ontdek'). Ook in (kinder)tijdschriften staan soms geschikte teksten passend bij thema's uit je zaakvakmethode. Denk aan de Kidsweek, National Geographic Junior, Zo zit dat, Wild Freek, Kijk, Quest junior.

Iemand die zelf mooie rijke zaakvakteksten schrijft is Jan Schotman, een leraar in het basisonderwijs die zijn ervaring als tekstschrijver gebruikt om zogenaamde 'Slimme Teksten' te schrijven. Het zijn gevarieerde teksten, over verschillende onderwerpen en thema's met uitdagende opdrachten die leerlingen uitdagen op verschillende manieren met de tekst om te gaan. Hij stelt de teksten gratis beschikbaar aan het onderwijs via zijn site slimmeteksten.nl.

Lees in thema's!

Deze laatste site heeft nog een voordeel: een aantal Slimme Teksten is thematisch verwant en die heeft Jan Schotman al per thema bij elkaar gezet. Zo kun je makkelijker langere tijd rond één thema werken. Heel waardevol – zo bouw je aan kennis en begrip!

+ Tip!

Soms zijn er plaatselijk of regionaal ook websites met mooie informatie. Bekijk bijvoorbeeld deventertoenenu.nl. Ter gelegenheid van 1250 jaar Deventer is het kinderboek 'De kinderen van Deventer' van René Berends verschenen, een geschiedenisboek over Deventer voor kinderen!

Om te werken in thema's kun je ook verhalende boeken en gedichten die gaan over wereldoriënterende onderwerpen aan je zaakvakonderwijs verbinden. Start bijvoorbeeld een thema met een verhaal van Arend van Dam. Een thema wordt dan meteen rijker, omdat kinderen zich kunnen inleven in andere tijden of plaatsen. Dit geldt ook voor de historische verhalen van Rob Ruggenberg, zoals Manhattan; De boogschutter van Harido; Het verraad van Waterdunen. Ook verhalen uit de nabije regionale geschiedenis kun je hier goed voor gebruiken. Op de site Entoen.nu (de geschiedenisniscanon van Nederland) staat de geschiedenis per provincie/regio beschreven. Vaak geïllustreerd met typerende voorwerpen en personen, maar ook met verhalen en filmpjes.

Ook de (tegen betaling beschikbare) digitale databank Klassenteksten.nl werkt thematisch. Per thema vind je niet alleen leesteksten, maar ook boeken- en filmtips en suggesties voor werkvormen. Ieder thema bevat zowel een historische als een geografische en een biologische component. Lezen wordt verbonden aan de wereldoriënterende inhoud die in het thema centraal staan.

Identificeer en praat over nepnieuws

Wie kinderen wil stimuleren tot kritisch lezen kan hen zo af en toe confronteren met nepnieuws, zonder dat vooraf zo te benoemen natuurlijk. De site speld.nl biedt regelmatig berichten die

+ Vind teksten online!

- www.nemosciencemuseum.nl/nl/ontdek
- wikikids.nl
- www.kidsweekindeklas.nl
- www.entoen.nu/nl/utrecht/onderwijsanon
- www.entoen.nu/nl/regiocanons
- speld.nl

daarvoor geschikt zijn. Een mooi voorbeeld is de tekst 'Bezoeker Ikea zoekt bommelding' waarin de klemtoon van het woord 'bommelding' op de eerste lettergreep wordt gelegd, waardoor een geheel andere werkelijkheid ontstaat. Ook het bericht 'Coureurs bedanken Verstappen voor interessante rondleiding over circuit' zal kinderen aanspreken. Tegelijk illustreren zulke teksten hoe de interpretatie van dingen die je ziet of meemaakt je op het verkeerde been kunnen zetten. Dat biedt dan weer gesprekstof maar ook inspiratie voor eigen teksten.

De simpele vraag 'Klopt dat wel?' is ook bij 'gewone' teksten of nieuwsberichten nuttig. Dat kan dan aan de tekst liggen, maar ook aan de interpretatie of de opgeroepen beelden van wat je leest. De achterkant van het tijdschrift Onze Taal bevat vaak van dit soort dubbelzinnige berichten, die ook heel bruikbaar zijn. Een door het blad Onze Taal geciteerde tekst uit het Leids Nieuwsblad illustreert dit:

Aan de Verbeekstraat in Leiden was een hond uit het raam geklommen en stond op

de rand van het gebouw op enkele verdiepingen hoog. De hond werd door de brandweer rustig naar binnen gedreven en deed daarna het raam dicht.

Laat leerlingen nadenken over de inhoud van de tekst en praat er samen over.

Durf te kiezen!

Het bevorderen van lezen, juist bij kinderen die dit niet zo gauw uit zichzelf doen, kan via dit soort boeken en teksten waarschijnlijk beter worden gerealiseerd dan door het moeten lezen van identieke standaardteksten. Belangrijk is steeds ruimte te maken voor gesprek over de inhoud en over de beelden en ideeën die zo'n tekst oproept. Dus geen vragen om te controleren of ze tekst goed gelezen hebben, maar ervoor zorgen dat goed lezen zinvol was, omdat er nog activiteiten op volgen waarvoor die inhoud of bepaalde woorden nodig zijn. Hierdoor kunnen kinderen uit zichzelf ontdekken dat het nuttig kan zijn een tekst, of bepaalde passages daaruit, nog eens te lezen, omdat je dan misschien dingen ontdekt die je de eerste keer niet had opgemerkt. Als leraar kun je daarin voor hen het lezend voorbeeld zijn! 🍌